

Η γη, στον Ελλαδικό χώρο, χόρευε στον ρυθμό των σεισμών και των εκρήξεων σε όλη τη διάρκεια της Παλαιολιθικής εποχής. Στα 80.000 χρόνια πριν από την εποχή μας, το ηφαιστειο της Σαντορίνης εξερράγη με δύναμη κι ορμή πολλαπλάσια της κατοπινής του 1650 π.Χ., όταν αφάνισε τον Μινωικό πολιτισμό της Κρήτης. Καταποντισμοί και ανυψώσεις εδαφών ταρακούνησαν και σκότωσαν πολλές ζωές. Κάποια είδη αφανίστηκαν και ίσως και σχεδόν όλοι οι πρόγονοι του ανθρώπου που κυνηγούσαν στα μέρη της πρώην Αιγίδας. Η ζωή, όμως, δε νικιόταν. Στην κοιλάδα του Λούρου, στην Ήπειρο, οι σπηλιές φωνάζουν ακόμα ότι κατοικήθηκαν πολλά ζεστά καλοκαίρια. Μόλις πενήντα χιλιόμετρα από τα σημερινά Ιωάννινα βρίσκεται η σπηλιά του Κοκκινόπηλου, όπου μετρήθηκαν 800 εργαλεία με ηλικία 50 ως 33.000 χρόνια. Στη σπηλιά του Ασπροχάλικου, 3,5 χιλιόμετρα πιο πέρα, η ραδιοχρονολόγηση έδειξε 37.900 π.Χ. για ένα εργαλείο, ενώ στη σπηλιά της Καστρίτσας, στην ίδια περιοχή, κατοικούσαν 25 άτομα, που τους χειμώνες κατέβαιναν χαμηλότερα.

Στο Αιγαίο, η γη άρχισε πάλι να χορεύει, 25.000 χρόνια πριν από την εποχή μας. Την έκρηξη του ηφαιστείου της Σαντορίνης συνόδευαν οι βρυχηθμοί των ζωντανών «συντρόφων» του: Η άκρη μιας καταποντισμένης στεριάς σημαδεύει το τόξο με τα ηφαιστεια Αίγινας, Μεθάνων, Πόρου, Μήλου, Φολέγανδρου, Νισύρου και Κω. Ένα άλλο τόξο, παράλληλο με αυτό, βορειότερα, σημαδεύεται από τα ηφαιστεια Κύμης, Λήμνου, Ίμβρου, Σαμοθράκης και Φερρών στη Θράκη. Κι ένα ρήγμα στο Βόρειο Αιγαίο ορίζεται από τα ηφαιστεια Τρωάδας, Μυτιλήνης και Χίου. Όταν όλα ηρέμησαν, ο Ελλαδικός χώρος είχε πάρει περίπου τη σημερινή του μορφή.

Η αρχή της Μεσολιθικής εποχής παίζει από το 14.000 ως το 10.000 π.Χ. όταν το κλίμα έγινε ξερό κι ευχάριστο. Τα εργαλεία είχαν πια μικρές διαστάσεις και βρέθηκαν άφθονα στη Θεσσαλία, στην Κωπαΐδα, στα Μέγαρα, στην Ερμιόνη, στην Ηλεία, στην Κεφαλληνία, ακόμα και στη Σκύρο. Γύρω στα 15.000 π.Χ., ξεκίνησαν από τα ανατολικά κάποιοι νομαδικοί λαοί που σκόρπισαν στην Ευρώπη. Μερικοί έφτασαν στον Ελλαδικό χώρο φέρνοντας ίσως μαζί τους νέες ιδέες και πρακτικές. Οι άνθρωποι απέκτησαν μόνιμες εγκαταστάσεις, σπίτια με πέτρινα θεμέλια και καλαμωτούς τοίχους ή οικισμούς στα αβαθή των λιμνών, όπου έμπηγαν ξύλινους πασσάλους κι έστηναν καλαμένια δάπεδα με τοίχους και οροφές για να κατοικήσουν. Μια κρεμαστή γέφυρα τους έφερνε στην όχθη. Την τραβούσαν, όταν επέστρεφαν, ώστε να μπορούν να κοιμούνται ήσυχοι, όπως χιλιάδες χρόνια αργότερα οι χωροδеспότες του μεσαίωνα.

Η ώρα για την πρώτη μεγάλη επανάσταση του ανθρώπου είχε φτάσει και ήταν το 10.000 π.Χ. Η παραγωγική επανάσταση ακολούθησε την πορεία από το ημέρωμα των ζώων, τα οποία μπήκαν στην υπηρεσία του ανθρώπου, πρώτα με την ανάπτυξη της κτηνοτροφίας κι έπειτα με τη γεωργία, που, αρχικά τουλάχιστο, θεωρείται ότι ήταν καθαρή ασχολία των

γυναικών. Αλλωστε, αυτή ήταν η αρχόντισσα του σπιτιού ως βέβαιη μητέρα των παιδιών. Όχι με τη μορφή της μητριαρχίας αλλά με ένα είδος αναγνώρισης της συγγένειας. Οι άνδρες τσακίζονταν να αποκτήσουν την ερωτική της εύνοια και ίσως είναι αυτή μια από τις αιτίες που έκανε το γένος μας να περπατήσει όρθιο, όταν ακόμα επικρατούσε η δομή του χαρμιού: Ο κύριος αναγκάστηκε να στηριχτεί στα δυο του πόδια, επειδή έπρεπε να κουβαλάει πράγματα ή, κατ' άλλους, για να φτάνει τα φρούτα, που πρόσφερε στην κυρία θέλοντας να εξασφαλίσει την προτίμησή της. Βλέπετε, η ιστορία με το μήλο είναι η ανδρική εκδοχή για τον χαμένο παράδεισο. Ίσως αφότου, παρακολουθώντας τα ζωντανά του κοπαδιού του, έκπληκτος έμαθε ο άνδρας ότι έχει κι αυτός συμμετοχή στη διαιώνιση του είδους.

Οι μεσολιθικοί άνθρωποι ήταν πλατιά διασκορπισμένοι στον Ελλαδικό χώρο. Ο αρχαιότερος σκελετός που έχουμε, βρέθηκε στο Φράγγχι της Αργολίδας. Βρίσκεται πλάι στο χωριό Κοιλάδα, στον δρόμο για το Κρανίδι. Πριν να φτιαχτεί ο δρόμος, ήταν πολύ δύσκολο να πλησιάσει κάποιος από τη στεριά. Παρ' όλ' αυτά, μέσα στη σπηλιά, βρέθηκε ένας ολόκληρος ανθρώπινος σκελετός που χρονολογήθηκε γύρω στο 9.000 π.Χ. Πρόκειται για 25 χρόνων άνδρα, γίγαντα της εποχής με ύψος 1 μέτρο και 58 εκατοστά, που πέθανε από χτύπημα στο κεφάλι. Τον καιρό εκείνο, οι άνδρες σπάνια ξεπερνούσαν το 1,56 κι οι γυναίκες το 1,39 μ. Ο σκελετός είναι ο πιο παλιός πλήρης που βρέθηκε στην ελληνική γη. Λίγα πράγματα γνωρίζουμε γι' αυτή την εποχή. Ξέρουμε όμως πολύ καλά ότι τότε δεν έχτιζαν. Γι' αυτό έμεναν στη σπηλιά. Τη χρησιμοποιούσαν για κατοικία. Ζούσαν συνέχεια εκεί, ψάρευαν, κυνηγούσαν, μάζευαν καρπούς και σιγά σιγά έμαθαν να στήνουν καλύβια, να εξημερώνουν και να βόσκουν κοπάδια, να σπέρνουν και να θερίζουν. Η ζωή στη σπηλιά συνεχίστηκε χωρίς διακοπές για 3.000 χρόνια. Γνωρίζουμε πολύ καλά ότι γύρω στο 6.000 π.Χ. εκεί που τώρα είναι τα σπίτια, οι πρόγονοί μας καλλιεργούσαν σάρι, φακές, κριθάρι, μπιζέλια και λαθούρι, από το οποίο έφτιαχναν κι έτρωγαν φάβα.

Γύρω στο 7.000 π.Χ. ξεκίνησε και στην Ελλάδα η Νεολιθική εποχή. Στο Σέσκλο, ένας ολόκληρος πολιτισμός έχει αποκαλυφθεί, ενώ δείγματα της ανθρώπινης παρουσίας, αυτά τα χρόνια, βρίσκονται διασκορπισμένα παντού στον Ελλαδικό χώρο. Τα ίδια χρόνια, στην Αργισσα της Θεσσαλίας και στη Νέα Νικομήδεια της Δυτικής Μακεδονίας, γίνονταν ακριβώς τα ίδια πράγματα, με ακριβώς τον ίδιο τρόπο.

Την εποχή 6.000 χρόνια π.Χ. στη Θεσσαλία, στη Δυτική Μακεδονία και στο Φράγγθι, οι άνθρωποι είχαν περίπου τις ίδιες γνώσεις. Λίθινα εργαλεία και προϊόντα από την καλλιέργεια της γης τα κύρια χαρακτηριστικά τους. Και, φυσικά, τα σπίτια. Στη Νέα Νικομήδεια, γνώριζαν να φτιάχνουν και κουτάλια από πηλό! Παρ' όλο που η επανάσταση της κεραμικής γενικά θεωρείται ότι ξεκίνησε χίλια χρόνια αργότερα, στον οικισμό της Νέας Νικομήδειας την ήξεραν από το 6.000 π.Χ. Από τότε την ήξεραν και στην Άνζα, στη Δυτική Μακεδονία επίσης, όπως και στο Σέσκλο, στην πόλη που είχε κτιστεί έξω από τον σημερινό Βόλο.

Η επόμενη επανάσταση του ανθρώπου έγινε στα 5.000 π.Χ. Ήταν η επανάσταση των πόλεων και της γραφής όπως ονομάστηκε. Πρωτοενοτοπίστηκε στην κοντινή μας Ανατολή και δεν άργησε να φτάσει ως τον Ελλαδικό χώρο. Η πορεία ολοκληρωνόταν. Στη χαραυγή της Νεολιθικής εποχής, ο άνθρωπος έχτισε οικισμούς σε πάμπολλα σημεία του Ελλαδικού χώρου. Στο Φράγγθι της Αργολίδας, στην Άργισσα της Θεσσαλίας, στην Άνζα και στη Νέα Νικομήδεια της Δυτικής Μακεδονίας βρέθηκαν οικισμοί του 6.000 π.Χ. Το θαύμα, όμως, αποκαλύφθηκε στο Σέσκλο.

Από τις αρχές του 20ού αιώνα ήταν γνωστή η προϊστορική «ακρόπολη», κοντά στον Βόλο. Την είχε ανασκάψει ο καθηγητής Χρήστος Τσουντας. Στον ίδιο χώρο, ο καθηγητής Δημήτρης Θεοχάρης έκανε νέες ανασκαφές. Τον Νοέμβριο του 1976, ανακοίνωσε τη μεγάλη του ανακάλυψη: Ένας εκπληκτικός οικισμός, ο μεγαλύτερος γνωστός στην Ευρώπη, αναπτύχθηκε στην περιοχή, γύρω στα 6.000 χρόνια π.Χ. Ως τότε, κάτι ανάλογο γνωρίζαμε να υπάρχει μόνο στη Χοιροκιτία της Κύπρου. Και τα κεραμικά του Σέσκλου προσιωνίζουν τη μετέπειτα γνωστή μας κεραμική. Ήταν μια απέραντη, για την εποχή, αναπτυγμένη ανθρώπινη κοινωνία, που χάθηκε, όταν ξέσπασε κάποια μεγάλη πυρκαγιά. Και ήταν πολύ πιο πριν από την εποχή, που ο πολιτισμός αναπτύχθηκε στην αρχαία Αίγυπτο, στην Κρήτη ή στις Μυκήνες.

Οι ανασκαφές αποκάλυψαν χίλια σπίτια, που σήμαιναν 4 με 5.000 ψυχές, πληθυσμός τρομακτικός για τα δεδομένα της εποχής. Ο οικισμός διατηρήθηκε ως το 4.300 π.Χ. που σημαίνει πάνω από 17 αιώνες! Όσο, για παράδειγμα, υπάρχει η Κωνσταντινούπολη, από τότε που την έκτισε ο Μέγας Κωνσταντίνος ως σήμερα!

Γύρω στα 4.300 π.Χ. έγινε η μεγάλη καταστροφή. Χτυπήθηκαν ο οικισμός στο Τσαγκλί της Θεσσαλίας, καθώς κι εκείνος κοντά στα Σέρβια, στην κοιλάδα του Αλιάκμονα. Το Σέσκλο, όχι μόνο καταστράφηκε αλλά και ερήμωσε. Αν ήταν σεισμός, πρέπει να έγινε στον Παγασητικό.

Ένας ξενόφερτος πολεμικός πέλεκυς, που βρέθηκε στα ερείπια, έχει βάλει σε σκέψεις τους επιστήμονες. Είναι ο μοναδικός από αυτή την εποχή, σε ολόκληρο τον Ελλαδικό χώρο, και δεν προσφέρεται για συμπεράσματα. Αν βρεθούν κι άλλοι στο μέλλον, ίσως να στηριχθεί η υπόθεση ότι έγινε εισβολή. Ως τότε, κύρια πιθανή εξήγηση θα παραμένει ο σεισμός. Είτε, όμως, ήταν σεισμός είτε όχι, η περιοχή αφανίστηκε καθώς μια φωτιά συμπλήρωσε τον όλεθρο. Στα επόμενα 500 χρόνια ψυχή, δεν κυκλοφορούσε στα χαλάσματα.

Ο Χρήστος Τσουντας ανέσκαψε τον χώρο στα 1901 με 1902. Αυτό που βρήκε, το ονόμασε Ακρόπολη. Γύρω της, αναπτυσσόταν μια δαιδαλώδης μάντρα. Ο Τσουντας πίστεψε πως είχε να κάνει με ένα προστατευτικό τείχος. Υπάρχουν, όμως, άλλοι που λένε ότι μοιάζει περισσότερο με κάποιο είδος πρωτόγονου λαβύρινθου. Θεωρούν πως πρόκειται για κτίσμα αφιερωμένο στη λατρεία κάποιας θεϊκής δύναμης. Πολύ περισσότερο, επειδή, όταν φτιάχτηκε, οι άνθρωποι δεν είχαν κανέναν λόγο να πολεμούν μεταξύ τους. Όσοι έρχονταν, μπορούσαν να εγκατασταθούν πιο κάτω. Χώρος υπήρχε απεριόριστος.

Στον Ελλαδικό χώρο, από τις αρχές του εικοστού αιώνα, ήταν γνωστοί περίπου εκατό νεολιθικοί οικισμοί. Σήμερα, γνωρίζουμε πολύ περισσότερες τοποθεσίες. Στην καμπή της περιόδου, εκεί γύρω στα 3.500 με 3.000 π.Χ., ξανάνθισε ο πολιτισμός του Σέσκλου κι ακολούθησε εκείνος στο γειτονικό Διμήνι. Εδώ, ξανά, μερικοί ειδικοί είδαν «τείχη», ενώ άλλοι αναγνώρισαν «μεταβατικό στάδιο» προς τον μινωικό λαβύρινθο. Και οι μεν και οι δε, μιλούν για έξι περιβόλους, ενώ ο Σπύρος Μαρινάτος τους περιόρισε σε τρεις διπλούς.

Η Τροία, η Πολιόχνη της Λήμνου και η Θερμή της Λέσβου πρωτοκτίστηκαν την ίδια εποχή, εκεί γύρω στις αρχές της τρίτης π.Χ. χιλιετηρίδας, περίπου πέντε χιλιάδες χρόνια πριν από την εποχή μας. Πρώτα χτίστηκε η Πολιόχνη, έπειτα, στα 2.800 π.Χ., η Τροία κι αμέσως μετά η Θερμή. Οι δύο πρώτες απέχουν μεταξύ τους γύρω στα 60 με 80 χλμ., ενώ και η Θερμή βρίσκεται κοντά τους. Για 700 χρόνια, η μοίρα τους ήταν κοινή αλλά η πολιτεία της Λήμνου ήταν η πιο λαμπρή.

----- ΑΝΘΡΩΠΟΖΩΙΚΟΣ ΑΙΩΝΑΣ -----

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ

ΠΑΛΑΙΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

1.000.000 - 14/10.000 (Πετράλωνα 250.000 - Κοιλάδα Λούρου 14.000)

ΜΕΣΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

14/10.000 - 7.000 (Μακεδονία - Θεσσαλία - Πελοπόννησος)

ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

7.000 - 3.000 (Σε ολόκληρο τον Ελλαδικό και νησιωτικό χώρο)

..... ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ ΣΤΟΝ ΕΛΛΑΔΙΚΟ ΧΩΡΟ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ.....

(Έθνος της Κυριακής, 2.7.2000) (τελευταία επεξεργασία, 2.9.2009)